

АВТОМАТИЧНИЙ СИНТЕЗ ОПТИМАЛЬНИХ ВАРІАНТІВ УПРАВЛІННЯ ЗА ПОКАЗНИКОМ СКЛАДНОСТІ

к.т.н. М.І. Гіневський, к.т.н. Ю.О. Акімова, І.І. Кучинський, Н.Ю. Любченко
(подав д.т.н., проф. А.В. Корольов)

Пропонується методика автоматичного синтезу альтернативних варіантів управління в мережних задачах і вибору оптимального варіанта за показником складності.

Вступ. У існуючих методах розв'язання оптимізаційних задач у мережах [1 – 3] вихідні альтернативні варіанти і критерії вибору з них оптимального, як правило, визначаються особою, яка приймає рішення. Але можливий і автоматичний синтез альтернативних варіантів шляхом побудови дерева досяжності на основі аналізу властивостей елементів мережі, представлені матрицею інциденцій. Як критерії вибору оптимального варіанта звичайно приймають час, витрати на переміщення в мережі або інші техніко-економічні показники. З метою зменшення впливу суб'єктивної складової пропонується використовувати коефіцієнт складності K_c варіанта, що дозволяє неявно об'єднати основні техніко-економічні показники, і розрахованого в залежності від сформованої ситуації. При цьому інформація про структуру і властивості мережі зберігається в базі знань і коректується відповідно до зміни ситуації.

Мета статті та постановка задачі. Задамо мережу G у вигляді сукупності множин

$$G = \{S, P, \varphi\}, \quad (1)$$

де S – множина вершин (вузлів); P – множина дуг (зв'язків); φ – множина вихідних інциденцій вигляду $\varphi : S \rightarrow P^\infty$. Необхідно синтезувати всі альтернативні варіанти управління по переміщенню з вершин $S_{\text{поч}}$ у $S_{\text{кін}}$ і вибрати з них оптимальний за коефіцієнтом складності K_c . Наприклад, нехай є мережа, яка представлена на рис. 1, і задані початкові дані: початковий пункт (вершина) $S_{\text{поч}} = S_{10}$, кінцевий пункт $S_{\text{кін}} = S_{13}$ і є інформація про довжину кожної ділянки P_j (множина D) і кількості об'єктів на них (множина Z). Дані по множинах Z і D наведені в табл. 1. Необхідно знайти всі альтернативні варіанти переміщення з S_{10} у S_{13} і вибрати з них такий, щоб $K_c \rightarrow \min$.

Формалізація задачі. Складемо функцію вихідних інцидентів φ вигляду $\varphi : S \rightarrow P^\infty$ таким чином, щоб $\varphi(S_1) = \{P_1, P_2\}$; $\varphi(S_3) = \{P_4, P_7, P_8\}$; $\varphi(S_{10}) = \{P_5, P_2\}$; $\varphi(S_2) = \{P_1, P_3, P_4\}$; $\varphi(S_6) = \{P_{10}, P_{11}\}$; $\varphi(S_{11}) = \{P_8, P_9\}$; $\varphi(S_3) = \{P_3, P_6\}$; $\varphi(S_7) = \{P_{12}, P_{14}\}$; $\varphi(S_{12}) = \{P_{13}, P_9, P_5\}$; $\varphi(S_4) = \{P_6, P_{11}, P_{15}\}$; $\varphi(S_8) = \{P_7, P_{10}, P_{12}\}$; $\varphi(S_{13}) = \{P_{15}, P_{16}\}$; $\varphi(S_9) = \{P_{14}, P_{13}, P_{16}\}$.

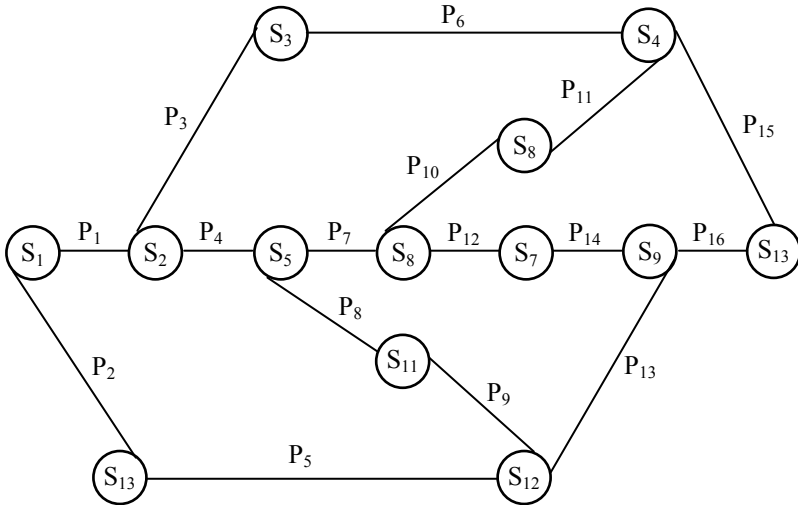

Рис. 1. Графічна інтерпретація мережі G

Таблиця 1

Параметри множин мережі G

P_j	Z_j (шт)	D_j (м)	P_j	Z_j (шт)	D_j (м)
1	0	155	9	0	60
2	3	230	10	0	60
3	0	275	11	1	50
4	0	140	12	1	90
5	2	550	13	2	170
6	5	340	14	0	45
7	0	170	15	1	270
8	0	50	16	0	130

Представимо мережу у вигляді матриці інцидентів A , рядки якої відповідають вершинам, а стовпці – дугам [3]. Тоді кожен елемент матриці A визначається наступним чином:

$$A_{ij} = \begin{cases} 1, \text{ якщо } P_j \in O(S_i); \\ 0, \text{ у протилежному разі.} \end{cases} \quad (2)$$

Матриця інцидентів для мережі G (рис. 1) наведена в табл. 2.

Використовуючи матрицю А, синтезуємо множину L всіх альтернативних варіантів шляхом побудови дерева досяжності.

Альтернативним варіантом L_k є рядок множини L, представлений у вигляді двовимірної матриці, що складається з множини зв'язків P. При цьому перший елемент L_k – зв'язок, що виходить із вершини $S_{поч}$, а останній – вхідний до вершини $S_{кін}$.

Таблиця 2

Матриця інциденцій для мережі G

S	P															
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1	1	1														
2	1		1	1												
3			1			1										
4						1				1					1	
5				1			1	1								
6										1	1					
7												1		1		
8							1			1		1				
9													1	1		1
10		1			1											
11								1	1							
12					1				1				1			
13															1	1

Задамо правила обмеження дерева досяжності:

- вершина S_i – термінальна тоді, коли $A_{ij} = 0$ при $j = \overline{1, M}$;
- вершина S_i – кінцевий пункт тоді, коли $S_i = S_{кін}$;
- вершина S_i – початковий пункт тоді, коли $S_i = S_{поч}$.

Складемо множину L, у якій кожен елемент формується таким чином:

$$P_j \in \begin{cases} L_k, & A_{ij} = 1 \wedge \Sigma l = 1 \wedge j \neq j_{вх}; \\ L_{z+1}, & A_{ij} = 1 \wedge \Sigma l > 1 \wedge j \neq j_{вх}; \\ \emptyset, & \text{у протилежному разі.} \end{cases} \quad (3)$$

де i – номер рядка, j – номер стовпця матриці А, $j = \overline{1, M}$; $j_{вх}$ – номер стовпця матриці А, за яким відбувається вхід у рядок i (у вершину S_i); k – поточний формований альтернативний варіант; z – кількість знайдених альтернативних варіантів.

Алгоритм процедури синтезу. 1. У базу знань заноситься інформація про структуру і властивості елементів мережі. Структура представляється окремою підбазою у вигляді матриці А(2).

2. Визначаються значення вихідних даних: $S_{поч}$, $S_{кін}$, S_i .

3. Перевіряються правила обмеження дерева для S_i . Якщо для S_i виконується хоча б одне правило, то S_i не розглядається.

4. За матрицею інциденцій A в рядку i знаходяться всі $A_{ij} = 1$.
5. Формується множина L елементами j матриці A , у яких $A_{ij} = 1$ за правилом (3).
6. Для кожного останнього елемента X множини L , тобто L_{kb} і $b = X$, у стовпці $j = L_{kb}$ матриці A знаходимо рядок i , у якому $A_{ij} = 1$. Знайдені значення i заносяться в множину T .
7. Формуються нові поточні значення змінних.
8. Якщо для всіх L_k виконуються правила обмеження (3), то алгоритм зупиняється і вважається, що множина L сформована. Інакше повторюється алгоритм, починаючи з п. 2.
9. Графічне та табличне зображення отриманої множини альтернативних варіантів L . Множина L представляється у вигляді матриці розміром $D \times Y$, де D – кількість альтернативних варіантів, Y – кількість зв'язків (шляхів P_j) у варіанті. Далі будується дерево досягнення альтернативних варіантів.
10. Коефіцієнт складності може бути розрахований як [3]:

$$K_c = \frac{1}{m_1} \cdot \frac{1}{m_2} \sum_{i=1}^{m_1} \sum_{j=1}^{m_2} P_{ij} - 1, \quad (4)$$

де m_1 – кількість вихідних вершин; m_2 – кількість тупикових вершин; P_{ij} – кількість зв'язків, що ведуть з i -ї вершини в j -у.

Даний коефіцієнт враховує тільки кількість зв'язків, але не враховує їхніх властивостей. Тому пропонується розраховувати коефіцієнт складності для кожного синтезованого альтернативного варіанта за формулою

$$K_{c_k} = \sum_{j=1}^{N(L_k)} \frac{3_j}{D_j}, \quad k = \overline{1, M}, \quad (5)$$

де K_{c_k} – показник складності для k -го альтернативного варіанта; L_k – k -й альтернативний варіант; $N(L_k)$ – кількість ділянок, що складають k -й альтернативний варіант; M – кількість варіантів множини L ; 3_j – кількість об'єктів на j -й ділянці L_k -го варіанта; D_j – довжина j -ї ділянки L_k -го варіанта.

Запропонований коефіцієнт складності має розмірність

$$[K_{c_k}] = \text{шт/м}$$

і фізичний зміст: ступінь заповнювання 1м довжини ділянки переміщення альтернативного варіанта K_{c_k} . Отже, він містить показники (завантаженість ділянок і їхню довжину), від яких залежать час і витрати на переміщення за кожним альтернативним варіантом.

Результати розрахунку K_c для розглянутого прикладу наведені в табл. 3.

11. Варіант, у якого розрахований K_c приймає мінімальне значення, є оптимальним. Отже, оптимальним варіантом, виходячи з досягнення

мінімального значення коефіцієнта складності, є шлях $L_7 = \{P_5, P_9, P_8, P_7, P_{12}, P_{14}, P_{16}\}$, у якого $K_{c7} = 0,015$.

Таблиця 3

Результати розрахунку K_c

L	K_c	L	K_c
$P_2, P_1, P_3, P_6, P_{15}$	0,032	P_5, P_{13}, P_{16}	0,016
$P_2, P_1, P_4, P_8, P_9, P_{13}, P_{16}$	0,025	$P_5, P_9, P_8, P_7, P_{10}, P_{11}, P_{15}$	0,023
$P_2, P_1, P_4, P_7, P_{10}, P_{11}, P_{15}$	0,037	$P_5, P_9, P_8, P_7, P_{12}, P_{14}, P_{16}$	0,015
$P_2, P_1, P_4, P_7, P_{12}, P_{14}, P_{16}$	0,024	$P_5, P_9, P_8, P_4, P_3, P_6, P_{15}$	0,023

Реалізація запропонованого алгоритму. Алгоритм автоматичного синтезу альтернативних варіантів реалізований у середовищі операційної системи Windows XP на ЕОМ Pentium-1700 на мові програмування C++. Усі дані зберігаються в базі знань і коректуються з ініціативи користувача при зміні ситуації в системі. Вихідна інформація представляється в графічній або текстовій формі за бажанням користувача.

Висновок. Застосування інтелектуальних систем для підтримки прийняття рішень вимагає розробки спеціальних методів і програмного забезпечення. Запропонована формалізована модель та алгоритм реалізації вибору оптимального варіанта за показником складності складають основу методики автоматичного синтезу альтернативних варіантів управління в мережних задачах багатокритеріального управління процесом, яка дозволяє суттєво підвищити ефективність розглядаємого процесу незалежно від його галузевої належності та підвищити ефективність використання ресурсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Йенсен П., Барнес Д. *Потоковое программирование: Пер. с англ. – М.: Радио и связь, 1984. – 392 с.*
2. Джонсон Э. *Потоки в сетях // Исследование операций: В 2-х т.: Пер. с англ. / Под ред. Дж. Моудера. – М.: Мир, 1981. – Т. 1. – С. 194 – 224.*
3. Саати Т. *Теория графов: некоторые методы и приложения / Исследование операций: В 2-х т.: Пер. с англ. / Под ред. Дж. Моудера. – М.: Мир, 1981. – Т. 1. – С. 168 – 193.*

Надійшла 16.04.2004

ГІНЕВСЬКИЙ Михайло Іванович, канд. техн. наук, старший науковий співробітник, начальник ІОЦ ХВУ. У 1969 р. закінчив Харківське ВКІУ. Область наукових інтересів – обробка інформації.

АКІМОВА Юлія Олександрівна, канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри Харківського філіалу Української академії банківської справи. В 1996 році закінчила мехмат ХДУ. Область наукових інтересів – оптимізація інформаційних систем.

КУЧИНСЬКИЙ Ігор Іванович, ст. помічник нач. НОВ ХВУ. Закінчив ХВВКІУ у 1979 році. Область наукових інтересів – розпізнавання образів.

ЛЮБЧЕНКО Наталія Юрївна, науковий співробітник НДВ ХВУ. Закінчила у 1986 році ХПІ. Область наукових інтересів – розпізнавання образів.